

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛТАВСЬКОГО ІНСТИТУТУ НАРОДНОЇ ОСВІТИ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 20-Х РР. ХХ СТ.

Протягом перших місяців 1921 р. почався процес по об'єднанню вишів Полтави. Вже 4 квітня 1921 р. відбулося засідання Ради, яку очолили І. Ф. Рибаків та В. Ф. Ніколаєв, на якій було ухвалено рішення про об'єднання історико-філологічного факультету та педагогічного інституту. Через 6 днів, а саме 10 квітня ректором новоствореного Полтавського інституту народної освіти обрали Володимира Олександровича Щепотьєва – відомого музикознавця, фольклориста, педагога. Володимир Олександрович народився у 1880 р. у Полтаві, за національністю був росіянином. У 1900 р. закінчив місцеву Духовну семінарію, у 1904 р. — Петербурзьку духовну академію. Упродовж 1904-1917 рр. викладав словесність у музичній школі у Полтаві. З 1917 р. викладав у Полтавському учительському інституті та на історико-філологічному відділі Харківського університету [1, 6, 9].

В. Щепотьєв посприяв, аби в новому ВНЗ були створені факультети: словесно-історичний, який очолив І. Лебединський, та природничо-математичний (декан В. Ніколаєв).

Це фактично було одним із останніх актів самостійності і автономії. 2 вересня 1921 р. було прийняте “Положение о высших учебных заведениях РСФСР”, де було чітко прописано, хто і як мав керувати вишами, які посади існували у ВНЗ. З цього почався процес уніфікації та універсалізації, який згодом приведе до надмірної ідеологізації освіти і втручання влади у діяльність вищих навчальних закладів.

Варто зазначити, що функції керівника вишу В. Щепотьєв виконував лише номінально. Фактично до початку 1922 р. керувала Н. Мірза-Авак'янц. Наркомат освіти був дуже невдоволений тим, що В. Щепотьєв не перебував у складі комуністичної партії, та і у 1920 р. він уже був заарештований “за антирадянську діяльність”. Пізніше це обернеться для нього жахливими наслідками, його кілька разів репресують, а потім знищать [8].

У часи нестабільності і повоєнної розрухи матеріальна база ПІНО була слабкою. У липні все того ж 1921 р. інститут отримав приміщення на вулиці Остроградського (зараз вулиця В. Чорновола). Але це приміщення перебувало в аварійному стані, тут тривалий час розміщувався госпіталь для військовослужбовців. Тому викладачі та керівництво неодноразово порушували питання про збільшення кількості корпусів і шукало нові будівлі.

У перші роки навчання проходило виключно увечері, бо вдень студенти вимушені були заробляти собі на життя. Наприкінці 1921 р. в Україні розпочався величезний голод, викликаний грабіжницькою політикою більшовиків. Посуха та неврожай, поєднаний із вивезенням хліба в Поволжя, де так само голодувало на-

селення по суті був першим актом геноциду по відношенню до українців з боку керівництва Влади Рад.

Професорсько-викладацький склад у цей час так само бідував, аби мати змогу вижити, вони були вимушені працювати у позанавчальний час, нерідко на кількох роботах.

У 1921 р. вступати до вузу хотіли 706 чоловік, проте в силу обставин (розрахунок, відсутність фінансів), змогли це зробити лише 539 чоловік. Більша частина з них (304 особи) вступили на словесно-історичний відділ, решта обрали природничо-математичні спеціальності [3, с. 48].

Постанова ВУЦВК від 2 вересня 1922 р. запровадила для студентів стипендії. Це дало змогу поліпшити матеріальне становище багатьох студентів. Стипендії складали від 7 до 16 крб. Величезною була проблема відсутності житла через малу кількість місць у гуртожитках.

У лютому 1923 р. було видано розпорядження Головнопрофосвіти УСРР. Згідно з ним в інститутах мали бути створені комісії, які склалися порівну із викладачів та студентів. Ключовим їх завданням було затвердження навчальних планів і програм та рекомендації по призначенню викладачів. Ці комісії діяли під керівництвом деканів.

Із закінченням голоду і остаточним утворенням НЕПу ситуація в країні почала стабілізуватися. Врешті наприкінці 1923 р. інститут отримав значну суму на ремонт. Майже 800 крб були використані на проведення опалення, ремонт гуртожитків.

У цей же час починається ідеологічний наступ в освіті. Більшовики з острахом ставилися до професорсько-викладацьких кадрів, які здобували свою освіту ще в часи Російської імперії, значна частина пройшла стажування і прослухала курси лекцій у закордонних університетах. Саме тому більшовики призначали в університетах політкомісарів. 7 березня 1922 р. був виданий наказ НКО УСРР № 2681, згідно з яким ректором призначили професора і викладача історії І. Ф. Рибаківа, а політкомісаром М. С. Гаврилова. У 1923 р. комісаром став Яким Кожевник [3, с. 53].

Іван Федотович Рибаків був доволі відомою особою того часу. інтелігентом. Народився він у 1890 р. в Херсоні. Навчався в період ще царату у Московському університеті на історико-філологічному факультеті. Педагогічну діяльність розпочав у 1912 р. на московських вечірніх курсах для педагогів. Протягом Першої світової війни читав лекції у Самарі та Тамбові. У 1919 р. переїхав до Полтави, де працював на історико-філологічному факультеті Харківського університету. З лютого 1920 р. був його деканом.

І. Рибаків був дуже демократичною особистістю. В управлінні навчальним закладом він віддавав перевагу обговоренням і дискусіям при прийнятті рішень. Тому основною формою управління стали наради [11, с. 172–173].

У квітні 1924 р. більшовицьке керівництво вирішило змістити ректора, який представляв ще царську школу і не був більшовиком. Новим ректором призначили комуніста Омеляна Ходака. Він народився у 1887 р., за походженням

був селянином, тому ідеально вписувався у концепцію “пролетарського походження”. Здобував педагогічну освіту в учительській семінарії, але її так і не закінчив. Його виключили, можливо за революційні погляди, вчителював у Самарській губернії. Освіту вищу, попри все мав, бо закінчив Інститут Марксизму. Брав участь у війні, воював на румунському фронті. Після Жовтневого перевороту служив у Червоній армії. Протягом Громадянської війни займався питанням організації освіти [11, с. 173–174].

З призначенням на посаду ректора він бачив головне завдання повне виконання “петлюрівщини і націоналізму”. Багато хто з дослідників саме такі його радикальні погляди, віру в комунізм і соціалістичне будівництво та вірність партії, пов’язує вибір цієї особи на посаду ректора.

І. Рибаків продовжив працювати в інституті до липня 1924 р., коли його перевели на роботу до Центрального архіву РСФСР у Ленінград.

О. Ходак весною 1923 р. в рамках боротьби з “петлюрівщиною” і “ворогами революції” випустив список студентів, які вступили на навчання ще в роки Громадянської війни (Директорії, Гетьманату), їх він характеризував як “агресивні петлюрівці”. Багатьох студентів примусили залишити виш. Також провели чистки серед викладачів, зокрема тих, які працювали ще з часів історико-філологічного факультету – їх звільняли, бо вважали противниками “соціалізації” освіти. Крім того було заборонено професорсько-викладацькому складу працювати за межами ПІНО, що в умовах розрухи і голоду, при мізерній платі, було своєрідним покаранням.

Паралельно відбувалася реорганізація інституту. Студенти не були поділені за напрямками. Спеціалізація, або, як її називали, фахова підготовка, відбувалася за трьома секціями: математична, природничо-географічна, гуманітарна; починалася вона з другого курсу.

ПІНО у цей же час отримав право самостійно розробляти навчальні плани, які мали погоджувати з Управлінням професійної освіти Народного комісаріату освіти.

Ішла інтенсивна перебудова системи освіти із запровадженням нових систем навчання. Педагоги запроваджували лабораторно-бригадні системи “Dalton-Plan”.

Цей метод запропонувала американка Хелен Паркхерст, яка його випробувала у місті Дальтон (штат Массачусетс).

Навчання за Дальтон-планом будувалося на трьох складових:

1. Свобода.
2. Самостійність.
3. Співпраця.

Основними елементами були: “дім”, завдання та лабораторія.

Термін “дім” означає основне місце учня в школі. “Дім” часто відігравав роль звичайного навчального класу, а домашнім радником виступав класний керівник.

Студентам давали завдання, які вони мали виконати за певний час. Викладачі давали завдання терміном на місяць, які поділяли на тиждень.

“Лабораторія” – це були особисті консультації із викладачами того чи іншого предмету. Там студенти отримували рекомендації по виконанню завдань [2].

Але ці принципи погано реалізовувалися у виші через слабку матеріально-технічну базу, часті пропуски занять.

У лютому 1924 р. почав виходити Бюлетень ПНО. Його редакторами були І. Рибаків, Г. Ващенко [4].

У цей же наказ НКО УСРР остаточно затвердив перелік кафедр ПНО. Відповідно до нього мали існувати такі кафедри: педології, педопсихології та педогігієни (очолив Г. Г. Ващенко); соціального виховання (очолив П. Л. Адамович); суспільствознавства; історії культури та історії літератури (очолив І. Ф. Рибаків); природознавства (очолив О. Т. Булдовський); неорганічної природи (очолив М. М. Самбікін); математики (очолив В. С. Воропай); мистецтвознавства (очолив В. М. Верховинець).

До всього іншого викладачів об’єднали у педагогічні комісії. Педагогічну на чолі з Г. Ващенко, суспільствознавчу, яку очолив І. Рибаків, природничо-математичну на чолі з В. Воропаєм [4].

На початку 1925 р. відносини між ректором О. Ходаком і викладачами вишу загострилися. Будучи переконаним марксистом, він продовжував грубо втручатися у педагогічний і навчальний процес. Його нелюбов і бачення у викладачах, які пройшли становлення ще у часи царської Росії, агентів С. Петлюри, призвели до того, що значна частина колективу інституту категорично не сприймала його, підбурюючи проти ректора і студентів. Врешті у вересні 1925 р. О. Ходак звільнився і перейшов на посаду голови Інституту марксизму. Пізніше, у 1929 р., він ще буде керувати роботою Харківського сільськогосподарського інституту, у 1937 р. репресують його дружину і він, як близька людина “ворога народу”, буде звільнений з усіх посад, житиме у Києві у склепі на Лук’янівському цвинтарі, де і помер після війни [11, с. 174].

Новим керівником призначили Матвія Харитоновича Фарбера, єврея за національністю, військового лікаря, більшовика, який не мав вищої освіти. Він народився у 1892 р. в родині учителів. Навчався у військово-фельдшерській школі, Військово-медичній академії та Київському комерційному інституті, але диплом за навчання так і не отримав. Брав участь у Першій світовій війні, працював лікарем на фронті. З 1922 р. мешкав у Полтаві, де читав лекції на курсах медсестер, працював лектором Полтавського технікуму землеустрою [8; 11, с. 174].

Отже, період першої половини 20-х рр. ХХ ст. характеризувався нестабільною ситуацією в освіті. У 1921 р. був утворений Полтавський інститут народної освіти на базі вишів Полтави. Упродовж 1921-1925 рр. ректорами були В. Щепотьєв, І. Рибаків, О. Ходак, М. Фарбер. У цей час розпочався процес ідеологізації освіти, який ішов паралельно з українізацією вишу, що мало важливе культурне і освітнє значення.

Список використаної літератури

1. Бабенко Л. Л. Блискучий талант: Щепотьєв Володимир Олександрович / Л. Бабенко // Реабілітовані історією. – К.; Полтава, 1992. – С. 64–69.
2. Бондарчук П. М. Дальтон-план / П. М. Бондарчук // Енциклопедія історії України / редкол.: В. А. Смолій та ін.; Інститут історії України НАН України. – К. : Наукова думка, 2004. – Т. 2 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://history.org.ua/?termin=Dalton_plan (дата звернення: 26.10.2016). – Назва з екрана.
3. Булава Л. М. Географічна освіта в контексті історії Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (1914–2014 роки) : монографія / Л. М. Булава, С. М. Шевчук, О. М. Машенко. – Полтава : ПНПУ, 2014. – 144 с.
4. Год Б., Єрмак О. Полтавський державний педагогічний університет імені В. Г. Короленка: Історія і сучасність / Б. Год, О. Єрмак, П. Киридон та ін. – Полтава : ПДПУ, 2009. – С. 11–12.
5. Майборода В. Особливості розвитку вищої педагогічної освіти в 1917–1941 рр. / В. Майборода // Український історичний журнал. – 1990. – №11. – С. 58–64.
6. Матеріали до українського біографічного словника. Літературна Полтавщина: Уклад П. Ротач // Архіви України. – 1966. – № 6. – С. 98.
7. Ротач П. Затоптане вогнище: Володимир Щепотьєв як творча особистість і жетртва сталінщини / П. Ротач // Архівний збірник. – Полтава, 1993. – С. 56–65.
8. Список керівників навчального закладу [Електронний ресурс] / – Режим доступу : [http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/3662/1/Keryvnyky%20PNPU%20\(PDPI,%20PDPDPU\).PDF](http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/3662/1/Keryvnyky%20PNPU%20(PDPI,%20PDPDPU).PDF) (дата звернення: 26.10.2016). – Назва з екрана.
9. Шевчук В. В. Шевчук С. М. Ректори Полтавського інституту народної освіти (1921-1930) та директори Полтавського інституту соціального виховання (1930-1933) / В. В. Шевчук, С. М. Шевчук // Історична пам'ять. – Полтава, 2014. – № 30–31. – С. 170–176.

Лілія Московець

ІННОВАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ЖІНОЧОЇ ОСВІТИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Розвиток системи вищої освіти в сучасній Україні та інтегрування освіти до європейського освітнього простору вимагає ґрунтовного аналізу історичних реалій, в яких складалась система освіти періоду кінця ХІХ — початку ХХ століття. Актуальність дослідження зумовлюється необхідністю аналізу напрямів розвитку вищої жіночої освіти минулих століть та попереднього досвіду реформування системи освіти, завдяки чому можна полегшити включення української вищої освіти до світової освітньої системи. Мета статті полягає у вивченні інноваційних тенденцій розвитку вищої жіночої освіти у другій половині ХІХ – початку ХХ століття на території України.